

NCERT Solutions for Class 10 Sanskrit Shemushi

Chapter 6 सुभाषितानि

अभ्यासः

प्रश्न 1.

एकपदेन उत्तरं लिखत-

(क) मनुष्याणां महान् रिपुः कः?

उत्तराणि:

आलस्यं

(ख) गुणी किं वेत्ति?

उत्तराणि:

गुणं

(ग) केषां सम्पत्तौ च विपत्तौ च महताम् एकरूपता?

उत्तराणि:

महताम्

(घ) पशुना अपि कीदृशः गृह्यते?

उत्तराणि:

उदीरितोऽर्थः

(ङ) उदयसमये अस्तसमये च कः रक्तः भवति?

उत्तराणि:

सविता

प्रश्न 2.

अधोलिखितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतभाषया लिखत-

(क) केन समः बन्धुः नास्ति?

उत्तराणि:

उद्यमेन समः बन्धुः नास्ति।

(ख) वसन्तस्य गुणं कः जानाति?

उत्तराणि:

पिकः वसन्तस्य गुणं जानाति।

(ग) बुद्धयः कीदृश्यः भवन्ति?

उत्तराणि:

परेङ्गितज्ञानफलाः बुद्धयः भवन्ति।

(घ) नराणां प्रथमः शत्रुः कः?

उत्तराणि:

नराणां प्रथमः शत्रुः क्रोधः।

(ड) सुधियः सख्यं केन सह भवति?

उत्तराणि:

सुधियः सख्यं सुधीभिः सह भवति।

(च) अस्माभिः कीदृशः वृक्षः सेवितव्यः?

उत्तराणि:

अस्माभिः फलच्छायासमन्वितः वृक्षः सेवितव्यः।

प्रश्न 3.

अधोलिखिते अन्वयद्वये रिक्तस्थानपूर्तिं कुरुत-

(क) यः _____ उद्दिश्य प्रकुप्यति तस्य _____ स ध्रुवं प्रसीदति। यस्य मनः
अकारणद्वेषि अस्ति, _____ तं कथं परितोषयिष्यति?

उत्तराणि:

यः **निमित्तम्** उद्दिश्य प्रकुप्यति तस्य **अपगमे** स ध्रुवं प्रसीदति। यस्य मनः अकारणद्वेषि अस्ति,
जनः तं कथं परितोषयिष्यति?

(ख) _____ संसारे खलु _____ निरर्थकम् नास्ति। अश्वः चेत्
_____ वीरः खरः _____ वहने (वीरः) (भवति)।

उत्तराणि:

विचित्रे संसारे खलु **किञ्चित्** निरर्थकम् नास्ति। अश्वः चेत् **धावने** वीरः खरः **भारस्य** वहने (वीरः)
भवति।

प्रश्न 4.

अधोलिखितानां वाक्यानां कृते समानार्थकान् श्लोकांशान् पाठात् चित्वा लिखत-

(क) विद्वान् स एव भवति यः अनुक्तम् अपि तथ्यं जानाति।

उत्तराणि:

अनुक्तमप्यूहति पण्डितो जनः।

(ख) मनुष्यः समस्वभावैः जनैः सह मित्रता करोति।

उत्तराणि:

समान-शील-व्यसनेषु सख्यम्।

(ग) परिश्रमं कुर्वाणः नरः कदापि दुःखं न प्राप्नोति।

उत्तराणि:

नास्त्युद्यमसमो बन्धुः कृत्वा यं नावसीदति।

(घ) महान्तः जनाः सर्वदैव समप्रकृतयः भवन्ति।

उत्तराणि:

सम्पत्तौ च विपत्तौ च महतामेकरूपता।

प्रश्न 5.

यथानिर्देशं परिवर्तनं विधाय वाक्यानि रचयत-

(क) गुणी गुणं जानाति। (बहुवचने)

उत्तराणि:

गुणिनः गुणान् गुणानि जानन्ति।

(ख) पशुः उदीरितम् अर्थं गृह्णाति। (कर्मवाच्ये)

उत्तराणि:

पशुना उदीरितः अर्थः गृह्यते।

(ग) मृगाः मृगैः सह अनुब्रजन्ति। (एकवचने)

उत्तराणि:

मृगः मृगेण सह अनुब्रजति।

(घ) कः छायां निवारयति। (कर्मवाच्ये)

उत्तराणि:

केन छाया निवारयते।

(ङ) तेन एव वह्निनां शरीरं दह्यते। (कर्तृवाच्ये)

उत्तराणि:

एषः एव अग्नि शरीरं दहति।

प्रश्न 6(अ).

सन्धि / सन्धिविच्छेदं कुरुत-

(क) न + अस्ति + उद्यमसमः - _____

उत्तराणि:

नास्त्युद्यमसमः

(ख) _____ + _____ - तस्यापगमे

उत्तराणि:

तस्य + अपगमे

(ग) अनुक्तम् + अपि + ऊहति - _____

उत्तराणि:

अनुक्तमप्यूहति

(घ) _____ + _____ - गावश्च

उत्तराणि:

गावः + च

(ङ) _____ + _____ - नास्ति

उत्तराणि:

न + अस्ति

(च) रक्तः + च + अस्तमये - _____

उत्तराणि:

रक्तश्चास्तमये

(छ) _____ + _____ - योजकस्तत्र

उत्तराणि:

योजकः + तत्र

प्रश्न 6(आ).

समस्तपदं/विग्रहं लिखत-

- (क) उद्यमसमः – _____
 (ख) शरीरे स्थितः – _____
 (ग) निर्बलः – _____
 (घ) देहस्य विनाशाय – _____
 (ङ) महावृक्षः – _____
 (च) समानं शीले व्वसनं येषां तेषु – _____
 (छ) अयोग्यः – _____

उत्तराणि:

- (क) उद्यमेन समः
 (ख) शरीरस्थितः
 (ग) निर्गतम् बलम् यस्मात् सः
 (घ) देहविनाशाय
 (ङ) महान् वृक्षः
 (च) समानशील व्यसनेषु
 (छ) न योग्यः

प्रश्न 7(अ).

अधोलिखितानां पदानां विलोमपदानि पाठात् चित्वा लिखत-

- (क) प्रसीदति – _____
 (ख) मूर्खः – _____
 (ग) बली – _____
 (घ) सुलभः – _____
 (ङ) संपत्ती – _____
 (च) अस्तमये – _____
 (छ) सार्थकम् – _____

उत्तराणि:

- (क) अवसीदति
 (ख) पण्डितः
 (ग) निर्बलः
 (घ) दुर्लभः
 (ङ) विपत्ती
 (छ) निरर्थकम्

प्रश्न 7(आ).

संस्कृतेन वाक्यप्रयोगं कुरुत-

अर्थः

वाक्य प्रयोगः

(क) वायसः	
(ख) निमित्तम्	
(ग) सूर्यः	
(घ) पिकः	
(ङ) वह्निः	

उत्तराणि:

- (क) कौआ – वायसः कृष्णवर्णः भवति।
(ख) कारण – त्वं किं निमित्तं दृष्ट्वा अत्र तिष्ठसि?
(ग) सूर्य – सूर्यः पूर्व दिशायाम् उदयति।
(घ) कोयल – पिकः मधुरं कूजति।
(ङ) आग – तत्र सुदीप्तः वह्निः प्रज्वलति।